

Dariusz Piotrowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

BANKOWE INSTRUMENTY FINANSOWANIA ROLNICTWA W KRAJACH ISLAMSKICH

BANKING INSTRUMENTS DEDICATED TO AGRICULTURE SECTOR IN ISLAMIC COUNTRIES

Słowa kluczowe: islamskie instrumenty finansowe, rolnictwo

Key words: Islamic financial instruments, agriculture

Abstrakt. Celem pracy było przedstawienie dostępnych form oraz stopnia wykorzystania finansowego wsparcia opartego na zasadach szari'atu przez podmioty sektora rolnego w wybranych krajach muzułmańskich. Szczególną uwagę poświęcono tradycyjnym instrumentom muzułmańskim wykorzystywanym w finansowaniu działań podmiotów z sektora rolnego. Wiele gospodarek krajów muzułmańskich opartych jest na rolnictwie. Znaczenie tego sektora przejawia się dużym udziałem w produkcji krajowym brutto oraz w wielkości zatrudnienia. Trudne warunki klimatyczne dla upraw i hodowli, ograniczone stosowanie nowoczesnych technologii i środków zwiększających produktywność w sektorze rolnym, w połączeniu ze znacznym przyrostem populacji skutkują trudnościami z zapewnieniem bezpieczeństwa żywnościowego. Instrumenty finansowe, których konstrukcja odpowiada wymogom szari'atu oferowane są przez islamskie banki oraz wydzielone oddziały konwencjonalnych instytucji zwane Islamic windows. Po przeprowadzeniu krytycznej analizy literatury stwierdzono, że oferta islamskich produktów finansowych, choć różnorodna, to jednak nie cieszy się dużym zainteresowaniem podmiotów sektora rolnego.

Wstęp

Kraje muzułmańskie łączy religia, wzorce zachowań i akcentowane wartości. Niemalże powszechnym wyzwaniem, któremu muszą one sprostać jest zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego. Kraje bogate, zawdzięczające swój rozwój wpływom z eksportu surowców naturalnych, mogą pokryć deficyt żywności przez jej import. Problem bezpieczeństwa żywnościowego szczególnie dotyka kraje ubogie, mimo iż ich gospodarki w znacznym stopniu oparte są na rolnictwie. Poprawa produktywności działalności rolniczej i dzięki temu rozwiązanie wielu problemów społeczno-gospodarczych może nastąpić przez szersze wykorzystanie bankowych instrumentów finansowych adresowanych do tego sektora.

Materiał i metodyka badań

Celem pracy było przedstawienie dostępnych form oraz stopnia wykorzystania finansowego wsparcia opartego na zasadach szari'atu przez podmioty sektora rolnego w wybranych krajach muzułmańskich. Realizacja celu nastąpiła w drodze krytycznej analizy literatury przedmiotu dotyczącej kwestii finansowych instrumentów wykorzystywanych z zamiarem łagodzenia zjawiska niedoboru żywności. Szczegółnej analizie poddano ofertę bankowości islamskiej adresowaną do podmiotów sektora rolnego w krajach o zróżnicowanym udziale rolnictwa w gospodarce.

Zróżnicowanie gospodarcze krajów muzułmańskich

Organizacja Współpracy Islamskiej (OWI, ang. *Organisation of Islamic Cooperation*, OIC) zrzesza 57 państw, w których muzułmanie stanowią dominującą lub znaczną część społeczeństwa. Kraje członkowskie OWI zamieszkuje 22,6% ogółu ludności, jednak udział w światowym PKB

gospodarek tych państw wynosi tylko 11,3%. Kraje członkowskie OWI znacznie różnią się w poziomie rozwoju gospodarczego i bogactwa. Bank Światowy, przyjmując dochód na mieszkańca jako kryterium, 18 z nich sklasyfikował jako nisko dochodowe, 32 średnio dochodowe, natomiast 7 krajów – Katar, Brunei, Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA), Kuwejt, Arabię Saudyjską, Oman i Bahrajn, jako wysoko dochodowe. Poziom zróżnicowania gospodarczego poświadczają także wskaźniki stopnia koncentracji udziałów w tworzeniu PKB, eksporcie dóbr i usług krajów OWI, które dla dziesięciu czołowych gospodarek przekraczają 70% [Alpay 2013a].

Sektor rolny ma istotne znaczenie dla rozwoju krajów OWI. W 2012 roku ludność wiejska stanowiła 53,2% populacji, natomiast działalnością rolniczą zajmowało się 472 miliony osób, co stanowiło 34,7% ogółu ludności, przy czym w krajach, takich jak: Burkina Faso, Niger, Mozambik, Gambia, Gwinea, Uganda odsetek ten przekraczał 70%. Realizowane w wielu krajach OWI inwestycje w przemysł, budownictwo, transport, turystykę i usługi finansowe spowodowały spadek udziału rolnictwa w PKB z 12,2% odnotowanego w 2000 roku do 10,7% w 2011 roku. Pozostały jednak w tym względzie znaczne dysproporcje między krajami OWI: w Afganistanie – udział ten wynosił 30,6%, Sudanie – 34%, Nigrze – 42,7%, Somalii – 60,2%, podczas gdy w Kuwejcie – 0,2%, Zjednoczonych Emiratach Arabskich – 0,8% i Arabii Saudyjskiej – 2%.

Zjawisko niedoboru żywności w krajach muzułmańskich

Użytki rolne stanowią 46,7% powierzchni lądowych krajów OWI. Wskaźnik ten jest wyższy niż w przypadku krajów rozwijających się (39%) oraz średniej wartości w ujęciu globalnym (38,2%). Jednak o możliwościach produkcyjnych decyduje w głównie mierze odsetek powierzchni uprawnych i ornych. Wartości te natomiast znajdują się znacznie poniżej średniego poziomu dla świata i krajów rozwijających się. Trudne warunki klimatyczne, w szczególności brak wystarczających opadów, niskie wykorzystanie nawozów, w połączeniu z brakiem nowoczesnych maszyn i technologii, skutkują produktywnością z jednego hektara na poziomie 1,15 tony. Mimo znacznego wzrostu w tym zakresie odnotowanego w ostatnim dziesięcioleciu, nadal jest to wartość niska w porównaniu do poziomu 1,69 t/ha dla pozostałych krajów rozwijających się lub też średniej wartości dla krajów rozwiniętych – 2,11 t/ha [Alpay 2013b].

W ostatnich kilkunastu latach zjawisko braku równowagi na rynku żywnościowym w krajach OWI przybrało na sile. W 2000 roku deficyt handlowy produktami rolnymi miał wartość 16 miliardów dolarów. W 2011 roku odnotowano poziom 64 miliardów dolarów. Pogłębiający się niedobór zarejestrowano w takich kategoriach, jak: zboża, produkty mleczne, mięso. Jedynie w przypadku owoców i warzyw nastąpił przyrost dodatniego salda wymiany handlowej [Alpay 2013b]. Liderami produkcji rolnej w tych czterech kategoriach jest grupa krajów, w której skład wchodzi: Indonezja, Uzbekistan, Nigeria, Bangladesz, Egipt, Turcja, Pakistan, Iran i Maroko. Mimo produkcji znacznej ilości żywności, pierwszych pięć z wymienionych krajów należy do grupy trzydziestu członków OWI zakwalifikowanych przez FAO jako nisko dochodowe, wykazujące deficyt żywnościowy państwa. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest wysoki przyrost naturalny. W jego rezultacie, w niektórych krajach muzułmańskich osoby w wieku do 25 lat stanowią ponad połowę populacji. W takich warunkach obserwowany przyrost produktywności w sektorze rolnym nie jest w stanie zaspokoić zwiększonego popytu na żywność.

Instytucjonalne wsparcie dla sektora rolnego w krajach muzułmańskich

Zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego jest podstawowym obowiązkiem i wyzwaniem dla rządzących krajami OWI. Poprawa produktywności sektora rolnego przez zwiększenie obszarów upraw oraz bardziej efektywne wykorzystanie pracy ludzkiej i ziemi jest warunkiem koniecznym dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego. Pomoc dla sektora rolnego w krajach muzułmańskich realizowana jest przez programy o charakterze globalnym, instytucje powołane przez OWI lub inne organizacje międzynarodowe oraz przez rządy poszczególnych państw.

Problem niedoborów żywności został dostrzeżony przez kraje członkowskie OWI już w latach 80. XX wieku, jednak wyjście poza sferę postulatów, zaleceń nastąpiło stosunkowo niedawno. OWI zachęca do wzmocnienia współpracy między krajami członkowskimi w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, usuwania barier w wymianie handlowej, lokowania inwestycji na obszarze krajów OWI, transferu nowoczesnych technologii dotyczących upraw, hodowli i przetwórstwa żywnościowego, tworzenia rynków płodów rolnych oraz ułatwiania pozyskiwania finansowania działalności w sektorze rolnym [Suleman, Na'iyā 2009]. Kraje OWI przystępując do praktycznej realizacji uzgodnień powołały Islamic Organisation for Food Security, która zapewnia wymianę wiedzy eksperckiej i technologicznej z zakresu przeciwdziałania niekorzystnym warunkom naturalnym, koordynuje tworzenie rezerw żywności oraz OIC Agro-Industrial Association, która wspiera rozwój obszarów wiejskich przez wzrost zatrudnienia w rolnictwie i tworzenie korzystnych uwarunkowań inwestycyjnych.

Rządy i społeczności lokalne krajów muzułmańskich korzystają również z pomocy finansowej i eksperckiej w ramach programów instytucji międzynarodowych. Jednym z obszarów działań Arabskiej Organizacji Rozwoju Rolnictwa (AOAD) oraz Islamskiego Funduszu Solidarności (ISFD) funkcjonującego w ramach Islamskiego Banku Rozwoju (IDB)

jest pomoc dla sektora rolnego krajów ubogich oraz mających problemy z zaspokojeniem potrzeb żywnościowych [Report of the Security... 2013]. Bank Światowy oferuje wsparcie rolnictwa w ramach „World Bank Group Agriculture Action Plan” oraz „Global Agriculture & Food Security Program”. Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) realizuje natomiast program „FAO in Emergencies” skierowany do wspomnianych nisko dochodowych, deficytowych w zakresie żywności państw. Z kolei zakres działań Międzynarodowego Funduszu Rozwoju Rolnictwa (IFAD) obejmuje wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw z sektora rolnego, inwestycje w systemy nawadniania, promocję aktywności rolniczej wśród kobiet oraz tworzenie rynku islamskich mikrofinansów [*Islamic microfinance...* 2012]. Spośród instytucji finansowych o charakterze międzynarodowym w działaniach na rzecz sektora rolnego krajów OWI wyróżnia się Arabski Bank Rozwoju Gospodarczego w Afryce (BADEA) oraz Arabska Instytucja Inwestycji Rolnych i Rozwoju (AAAID).

Działania rządów wspierające rozwój sektora rolnego obejmują obszar prawny, organizacyjny i finansowy. Nadal w wielu krajach nierozwiązany problemem są prawa własności gruntu. Uregulowanie tej kwestii zwiększyłoby bezpieczeństwo gospodarowania oraz możliwości finansowania rozwoju kredytem. W ramach działań organizacyjnych promowane są nowoczesne metody produkcji oraz stosowanie bardziej wydajnych i odpornych odmian roślin. Pomoc finansowa obejmująca szeroko rozumianą modernizację rolnictwa, w tym inwestycje w zakresie nawadniania, uzależniona jest od zamożności poszczególnych państw, ale również od priorytetów polityki gospodarczej. Malezja, Iran, Jordania to kraje najmocniej wspierające środkami publicznymi sektor rolniczy. Po przeciwnej stronie skali znajdują się kraje, takie jak Gwinea i Niger, których gospodarki są wprawdzie oparte na rolnictwie, ale pomoc państwa dla tego sektora jest znikoma.

Szari'at a kwestia finansowania podmiotów sektora rolnego

Prawo islamu *szari'at* opiera się na kilku źródłach, przy czym najważniejsze i akceptowane przez wszystkich wyznawców są: Koran oraz tradycja Proroka, czyli sunna. W źródłach tych podejmowana i regulowana jest kwestia szeroko rozumianego gospodarowania, finansowania oraz rolnictwa. Muzułmanie wierzą, że wszystko co istnieje na świecie należy do Boga i zależy od Jego woli. Wiarę opierają na słowach: „On jest Tym, który posyła wiatry jako radosną wieść poprzedzającą Jego miłosierdzie. A kiedy one niosą ciężkie chmury, My pędzimy je na ziemię martwą i spuszczaemy przez nie wodę, dzięki której powodujemy wzrost wszelkich owoców” [*Koran* tłum. 1986]. Allah uczynił człowieka swoim namiestnikiem na ziemi i nakazał mu czerpać pożytki z wszelkich dostępnych zasobów. Praktyczna realizacja tego przesłania przejawia się tym, że ziemia jako podstawowy zasób w rolnictwie może zostać odebrana, gdy nie jest właściwie

uprawiana. Z drugiej strony, można otrzymać grunty na własność zagospodarowując nieużytki – *ihya' al-mawat*. Zwiększenie produktywności w sektorze rolnym wymagać może niekiedy wykorzystania zewnętrznego finansowania. Zadłużanie się w takiej sytuacji jest akceptowane. Islam zabrania jednak pobierania bądź płacenia jakiegokolwiek nadwyżki (oprocentowania) z tytułu korzystania z kapitału. Dlatego tradycyjne islamskie instrumenty finansowe opierają się na transferze aktywów, nie zaś na gotówce. Specyfiką islamu jest podkreślanie znaczenia społeczności i wspólnego działania. Znajduje to wyraz także w technikach finansowania wymagających zaangażowania pracy, kapitału i innych zasobów co najmniej dwóch partnerów. Zasady *szari'atu* przy tego typu kontraktach określają prawa i obowiązki stron oraz regulują mechanizm pokrywania strat i podziału zysków. Zysk w islamie nie może być z góry zagwarantowany i musi wiązać się z ponoszeniem ryzyka. Stopę zwrotu z kapitału (oprocentowanie) zastąpiono więc określanym przez strony udziałem w zyskach lub stratach przedsięwzięcia [Ayub 2007].

Finansowanie działalności rolniczej za pomocą instrumentów bankowości islamskiej

Źródła finansowania rolnictwa można podzielić ze względu na przeznaczenie środków i termin spłaty. Kapitał krótkoterminowy związany z cyklem produkcji w rolnictwie ma termin wymagalności o 6 do 15 miesięcy. Pozyskane środki służą finansowaniu zakupu ziarna, nawozów oraz żywego inwentarza. Kapitał o 2-3-letnim okresie zwrotu wykorzystywany jest w celu opłacenia zakupu bądź serwisu niedrogich maszyn i urządzeń oraz instalacji systemów nawadniających. Kapitał o dłuższym terminie spłaty służy z kolei finansowaniu nabycia gruntów, maszyn oraz budowy obiektów przeznaczonych do produkcji rolnej [Gulaid 1995]. Instytucje sektora bankowego angażują się finansowo z reguły projekty o znacznej wartości. Podmioty mikrofinansowe, występujące licznie w krajach muzułmańskich, kierują natomiast swoją ofertę produktową do osób ubogich. Osoby takie, zrzeszone często w spółdzielnie, korzystają z pożyczek na kwoty rzędu kilkuset dolarów [Adamek 2010].

Produkty islamskich instytucji finansowych adresowane do sektora rolnego wykazują się znacznym podobieństwem. Wynika to z faktu oparcia ich konstrukcji na zasadach *szari'atu*. Instytucje finansowe opracowując nowe rozwiązania mogą korzystać ze standardów dla poszczególnych produktów promowanych przez Organizację Rachunkowości i Audytu dla Islamskich Instytucji Finansowych (AAOIFI). Obligatoryjna jest natomiast akceptacja konstrukcji instrumentów finansowych przez rady *szari'atu* obecne w strukturach każdej islamskiej instytucji finansowej [Abdul-Rahman 2010]. Generalnie islamskie instrumenty finansowe przyporządkować można do jednej z grup [Iqbal, Mirakhor 2007]:

- opierające się na obrocie dobrami, towarami: *murabaha*, *musawamah*, *salam* oraz *istisna'*,
- stwarzające przestrzeń do współpracy między podmiotami: *musharaka*, *diminishing musharaka*, *mudaraba*, *muzara'a*, *mugharasa* oraz *musaqat*,
- pozwalające czerpać pożytki z określonych aktywów: *ijarah*,
- zawierające w sobie element dobroczynności: *qard hassan*, czyli nieoprocentowana pożyczka, oraz płatność pochodząca z *waqf*, czyli fundacji.

Muzara'a, *mugharasa* oraz *musaqat*, to tradycyjne instrumenty finansów islamskich adresowane do sektora rolnego. Związane są odpowiednio z uprawą zbóż, zakładaniem sadów oraz ich nawadnianiem. Nie występują one jednak zasadniczo w ofercie banków. Pozostałe instrumenty (z wyjątkiem grupy d) stanowią główny obszar usług banków islamskich. Pozyskane przy ich pomocy środki mogą być wykorzystane na dowolny cel, w tym związany z działalnością rolniczą. Poniżej przedstawiono pokrótce wybrane instrumenty finansowe bankowości islamskiej z przykładami ich zastosowań w sektorze rolnym [Guidelines on Islamic... 2009]:

- *ijarah* – bank nabywa wskazane przez klienta grunty, maszyny, po czym przekazuje mu w odpłatne użytkowanie;
- *murabaha* – bank nabywa wskazane przez klienta środki produkcji (ziarno, nawozy, żywy inwentarz) i niewielkie urządzenia, przejmuje ryzyko wynikające z ich posiadania, a następnie odsprzedaje wskazane rzeczy klientowi po cenie podwyższonej o marżę;

- *salam* – bank płaci z wyprzedzeniem za plony, które otrzyma od rolnika w przyszłości, umożliwiając mu tym sposobem zakup ziarna i nawozów oraz zapewniając zbyty.
- *istisna'* – bank działa w imieniu klienta, przekazując stosownie do postępu robót, płatności na rzecz podmiotu stawiającego budynki gospodarcze lub instalującego nawadnianie;
- *diminishing musharaka* – bank tworzy z klientem wspólne przedsięwzięcie finansując nabycie gruntu lub maszyn i urządzeń o znacznej wartości; ratalne spłaty dokonywane przez klienta zmniejszają udział banku w przedsięwzięciu.

Wykorzystanie islamskich instrumentów finansowych adresowanych do podmiotów sektora rolnego

ZEA, Malezja, Pakistan i Indonezja to kraje, w których oferta bankowa islamskich instrumentów finansowych została poddana analizie. Malezja i ZEA pełnią rolę centrów finansów islamskich. Indonezja i Pakistan, z kolei mają względnie dobrze rozwinięty sektor finansowy, a ich gospodarki, podobnie jak Malezji, w znacznym stopniu oparte są na rolnictwie.

Analizie poddano raporty banków centralnych oraz informacje zamieszczone na stronach internetowych pięciu największych (pod względem aktywów) na danym rynku banków islamskich. Pozyskane dane na temat szerokości oferty i stopnia wykorzystania instrumentów finansów islamskich przez podmioty z sektora rolnego zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Finansowanie rolnictwa w wybranych krajach muzułmańskich w 2013 roku

Table 1. Agriculture financing in selected Islamic countries in 2013

Charakterystyka/ <i>Characteristic</i>	Kraj/ <i>Country</i>			
	Zjednoczone Emiraty Arabskie/ <i>United Arab Emirates</i>	Malezja/ <i>Malaysia</i>	Indonezja/ <i>Indonesia</i>	Pakistan/ <i>Pakistan</i>
Udział rolnictwa w PKB kraju [%]/ <i>Agriculture's share in country's GDP</i>	0,8	12	14,7	21,4
Liczba banków oferujących produkty islamskie (w tym w pełni islamskich)/ <i>Numer of Islamic banks (pure Islamic banks)</i>	19 (14)	41 (23)	57 (11)	23 (11)
Aktywa banków islamskich [mld USD]/ <i>Assets of Islamic banks</i>	87,3	196,8	19,0	7,0
Udział aktywów banków islamskich w sektorze bankowym [%]/ <i>Part of Islamic banks assets in total banking sector</i>	25	23	4,6	9,5
Udział kredytów adresowanych do sektora rolnego w wartości kredytów banków konwencjonalnych (banków islamskich)/ <i>Part of agriculture credits in value of total credits of conventional banks (Islamic banks) [%]</i>	1,7 (bd)	3,2 (2,0)	5 (bd)	8,5 (3,8)
Islamskie instrumenty finansowania podmiotów sektora rolnego w ofercie banków/ <i>Islamic financial instruments for agriculture sector in banking offer</i>	brak/ <i>lack</i>	występują/ <i>exist</i>		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [DiVanna, Hancock 2013, Alpay 2013b], strony internetowe banków centralnych

Source: own study based on [DiVanna, Hancock 2013, Alpay 2013b], web sites

Podsumowanie i wnioski

Problem niedoborów żywności dotyka wiele krajów muzułmańskich. Zjawisko to można próbować zredukować zwiększając produktywności sektora rolnego. Osiągnięcie tak zdefiniowanego celu wymaga zwykle wykorzystania zewnętrznego finansowania pochodzącego z sektora bankowego.

Przeprowadzone badanie wykazało obecność produktów finansowych adresowanych do sektora rolnego w ofercie islamskich banków w takich krajach, jak Maleszja, Indonezja i Pakistan. Zgodnie z oczekiwaniami, banki islamskie działające w Zjednoczonych Emiratach Arabskich nie posiadają w swojej ofercie usług dedykowanych podmiotom sektora rolnego. Wiązać to należy z niewielkim udziałem rolnictwa w PKB tego kraju oraz redukowaniem niedoborów żywności poprzez jej import.

Dane zawarte w tabeli 1 wskazują, że w Maleszji i Pakistanie rolnictwo subsydiowane jest w przeważającym stopniu przez konwencjonalne instrumenty finansowe. Niski stopień wykorzystania islamskich instrumentów należy wiązać ze słabą znajomością ich konstrukcji i zastosowania wśród rolników. W związku z tym, wyzwaniem przed jakim stoją islamskie banki, jest przekonywanie potencjalnych klientów do zalet instrumentów finansowych odpowiadających wymogom *szari'atu*. Rolnicy stosując takie instrumenty, jak *murabaha*, *ijarah* i *musharaka* zwiększyliby efektywność działań, pozostając jednocześnie w zgodzie ze swoją wiarą.

Literatura

- Abdul-Rahman Y. 2010: *The Art of Islamic Banking and Finance. Tools and Techniques for Community-Based Banking*, John Wiley & Sons Inc, Hoboken, 61-78.
- Adamek J. 2010: *Mikrofinanse islamskie – założenia, produkty, praktyka*, CeDeWu.pl Platinum, Warszawa, 75-83.
- Alpay S. (ed.) 2013a: *OIC Economic Outlook 2013*, OIC & SESRIC, Ankara, 3-6.
- Alpay S. (ed.) 2013b: *State of Agriculture and Food Security in OIC Member Countries 2013. Opportunities for Cooperation*, SESRIC, Ankara, 1-3, 16-19, 25.
- Ayub M. 2007: *Understanding Islamic Finance*, John Wiley & Sons Ltd, West Sussex, 43-82.
- DiVanna J., Hancock M. 2013: *Top Islamic Financial Institutions. Special Report*, The Banker, November, 2-11, 51-54.
- Guidelines on Islamic Financing for Agriculture*, State Bank of Pakistan, Karachi 2009, 1-12.
- Gulaid M.A. 1995: *Financing Agriculture Through Islamic Modes and Instruments: Practical Scenarios and Applicability*, Research Paper No. 34, Islamic Research and Development Institute, Islamic Development Bank, Jeddah, 44.
- Islamic microfinance: Unlocking new potential to fight rural poverty*. 2012: IFAD, Rome, December, 1-4.
- Iqbal Z., Mirakhor A. 2007: *An Introduction to Islamic Finance. Theory and Practice*, John Wiley & Sons, Singapore, 77-97.
- Koran*. 1986: Z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski, PIW, Warszawa, 188.
- Report of the Secretary General on Economic Affairs Submitted to The 40th Session of the Council of Foreign Ministers (CFM), OIC/CFM-40/2013/ECO/SG-REP, Conakry, Republic of Guinea 9-11 December 2013.
- Suleman A., Na'iyah I.I. 2009: *Fostering Intra-OIC FDI in the Agriculture Sector*, Islamic Development Bank, Occasional Paper No. 14, May, 1-56.

Summary

Many Islamic countries face problem of food deficit. Higher productivity of agriculture sector could be reached by using external financial resources. This paper exams the role of Islamic banking in agriculture sector. There are two mainly results of research. First, Islamic banking is providing tools of agriculture financing. Second, there is a need to educate farmers about services offered by Islamic banking for agriculture sector.

Adres do korespondencji
dr Dariusz Piotrowski
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Gagarina 13A, 87-100 Toruń
tel. (56) 611 46 34
e-mail: darius@econ.umk.pl